

Pastyřík, Svatopluk

[Grochowski, M. Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1998, vol. 47, iss. A46, pp. 224-226

ISBN 80-210-1796-1

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100330>

Access Date: 10. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zvláštní kapitola je věnována postupnému pronikání makedonské lidové slovesné tvorby do českých zemí a na Slovensko od počátku druhé poloviny 19. stol. až do současnosti. Na ni navazuje makedonsky psaná stať o Emanuelu Faitovi, který na přelomu 19. a 20. století procestoval Makedonii, seznámil se s její kulturou i reáliemi a systematicky pak své poznání tlumočil českým čtenářům. Za ní následuje oddíl *České cestopisy o Makedonii po roce 1918*, v němž jeho autorka D. Dorovská analyzuje cestopisnou literaturu o Makedonii, která u nás vznikala a byla publikována v období mezi dvěma válkami, a kapitola věnovaná etnomuzikologovi, malíři, národopisci a všestrannému umělci Ludvíku Kubovi, jehož místo v dějinách česko-makedonských kulturních vztahů nebylo dodnes doceněno.

Další kapitoly se zabývají okolnostmi přípravy a vzniku výboru z ústní lidové slovesné tvorby z tzv. Egejské Makedonie *Lidové povídky jihomakedonské*, na jejichž ediční podobě se podíleli český folklorista J. Polívka a ruský slavista P. Lavrov, dále názory české diplomacie na tzv. makedonskou otázku v meziválečném období, roli Československa při sblížení balkánských Slovanů, tj. bývalé Jugoslávie a Bulharska, a aktivitami makedonských vysokoškolských studentů koncem let dvacátých a v letech třicátých.

Druhá část sborníku nazvaná *Makedonie v Československu (České republice)* obsahuje ve čtyřech kapitolách obšírný výklad o situaci v Egejské Makedonii a v Řecku v poválečném období, charakterizuje příčiny evakuace dětí předškolního a školního věku do „bezpečnějších“ zemí, popisuje jejich přijetí a začlenění do společnosti v tehdejší Československu. Ve zvláštním oddíle jsou pak rozebírány výsledky etnografického a sociologického průzkumu Makedonců žijících v České republice, který prováděli učitelé a studenti Semináře balkanistiky MU a Společnost přátel jižních Slovanů v ČR. Poměrně široký prostor je věnován „nové makedonské inteligenci v zahraničí“, tj. představitelům literatury a umění v tzv. východoevropských zemích, a ukázkám jejich literární tvorby.

V rámci semináře z makedonské dialektologie pořídili jedni z prvních studentů makedonistiky na Filozofické fakultě MU pod vedením autora recenzovaného sborníku překlady některých pohádek z výboru z jihomakedonských lidových pohádek. Protože jde o pohádky téměř neznámé, deset z nich nabízí třetí oddíl sborníku nesoucí název *Lidové pohádky z Egejské Makedonie*. Je to počín velmi užitečný, neboť poetika a symbolická řeč těchto pohádek je natolik překvapivá a výjimečná, že by jistě stála za obsáhlou literárněvědnou studií. Přibližuje čtenářům kulturu Egejské Makedonie, která zůstává dodnes téměř neznáma.

Nejnovější práce I. Dorovského je významným příspěvkem k poznání života Makedonců, česko-makedonských vztahů i vědeckého zájmu vycházejícího z českého prostředí o tuto část jižní Evropy. Jakkoli je to dílo aktuální, má všechny předpoklady k tomu, aby se stalo dílem trvalejší hodnoty.

Helena Karlíková

Grochowski, M.: Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, 185 s.

S rozvojem zkoumání problémů každodenní komunikace a bádání o běžně mluveném jazyce vzrostl také zájem odborné veřejnosti o různé prostředky a formy substandardních jazykových útvarů. Proto se zejména v posledních dvou desetiletích tak často setkáváme v domácí i světové

jazykovědné produkci s pracemi, jejichž objektem je právě substandardní jazyk (Aman, Caradec, Flegon, McDonald, Oufedník, Suk, Widawski aj.).

Lexikální zkoumání substandardních (zejm. vulgárních) jazykových prostředků a jejich užití v běžné denní frazeologii prošlo už v minulých letech od první onomaziologické etapy sbírání lexikálního materiálu a zrodu mnoha převážně materiálových prací, přes různé populární a „turisticke“ kapesní průvodce světem slangových, argotických, vulgárních a obscenních výrazů (např. Dvořák, I.: *Ej, čuvak. Ruský slang aneb Český hambáf jazyka ruského*. Horizont, Praha 1995) až k syntéze a vzniku odborných jazykových příruček a lexikonů (viz např. Hubáčkův *Malý slovník českých slangů* apod.) — často s historickým či etymologickým komentářem (Mokienko, V. M.: *Slovar´ ruskoj brannoj leksiki*. D. Lang Verlag, Berlin 1995; Van Leeuwen-Turnovcová, J.: *Historisches Argot und neuer Gefängnislang in Böhmen*). Z polské produkce se k nim v polovině devadesátých let přifadily hned dva slovníky, které shodou okolností vyšly ve stejném roce (1995) a na stejném místě (ve Varšavě) — totiž *Słownik argotyzmów* (S. Kania) a *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*, jehož autorem je M. Grochowski.

I když se jedná o slovník vulgarismů, nadávek a obscenismů, není Grochowského lexikon v žádném případě vyjádřením jazykového a společenského úpadku národa, ale není také ani žádnou učebnicí těchto výrazů či reklamou pro jejich užívání. Publikace tohoto druhu jsou vždy především odbornými díly, která velmi seriózně zachycují existující nespisovné prostředky v tom kterém jazyce, zpravidla též dobře odrážejíce i stav běžné komunikace v jistých vrstvách obyvatelstva. Mají však také co říci ke stylistice promluvy, všímající si např. i eufemismů v každodenní komunikaci apod. I shromažďování takového materiálu je problematické a náročné, protože filolog musí být k jeho sběru v přímém výzkumu připraven vždy a zejména v neočekávaných situacích, kdy si mluvčí chce, jak říkají Rusové, „izlíř dušu“. Cesta lexikální excerptce z původní či přeložené literatury je sice společensky méně náročná, zato získaný materiál může doznat jistého posunu díky uměleckým ambicím a záměrům autorů a překladatelů. Grochowski velmi vhodně kombinuje své prameny — materiál čerpá totiž ze současné polské publicistiky (*Gazeta Wyborcza*, NIE), z původní polské beletrie (např. Potocka, Pankowski, Nowakowski, Bratny, Łysiak), z přeložené prózy (H. Miller, J. Heller, J. Irwing, P. Roth, R. Nye, S. P. Smith, W. Wharton, českou literaturu zastupuje B. Hrabal), ale také z oficiálních slovníků spisovné polštiny, z předcházejících slovníků vulgarismů (Kielbasa, Tuftanka aj.) i z běžně mluveného jazyka. Je přínosné, že Grochowski tyto lexikální jednotky nejen abecedně sumarizuje, ale že se jimi zabývá i z hlediska gramatického, sémantického a pragmatického. Neopomíjí však ani postoje psycholinguvistické a sociolinguvistické. Právě takto motivované hlubší zkoumání lexikální roviny přivedlo mnohé lingvisty, včetně Grochowského, nejen k odbornému zaujetí pro tento druh jazykového materiálu, ale i k vědeckému zkoumání různých druhů a forem komunikační expresivity a užívání obrazných pojmenování v běžně mluveném jazyce. Ve slovnících obecně zachycujících komunikační úroveň v jednotlivých národních jazycích tento lexikální a frazeologický materiál většinou chybí (např. Oufedník, P.: *Šmírbuch jazyka českého*. Železný, Praha 1998; podobně Flegon, A.: *Za predelami russkich slovarej*. Flegon Press, London 1973 aj.), jen výjimečně či ve velmi malé míře se naň upozorňuje. Ovšem zavíráním očí před slovy „nemytými a nečesanými“ je nezlikvidujeme ani nesnížíme frekvenci jejich užívání v různých zájmových a profesních skupinách. To bychom jen sami sebe obelhávali a prohlubovali tak příkop mezi různými komunikačními formami (viz též Pastyřík, S.: *Smutný znak zhrubění rodinné komunikace*. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Filozofická fakulta UK, Praha 1995, s. 113–116) a jejich odborným poznáváním.

Druhým problémem každého sběru takového živého materiálu je jeho perpetuita a infinitezitmálnost. Množina lexikálních prostředků shromážděná ve slovníku Grochowského je značně proměnná jako všechny prvky expresivní povahy. Původní pejorativní charakter takových lexi-

kálních prostředků i frazeologických obrátů měl snad především na adresáta emocionálně zapůsobit ve smyslu zastrašení. Z psychologického hlediska pak uvolňují nadávky a zaklení nahromaděnou zlost, čímž autor dosahuje především pocitu, že se konečně, na úrovni, najedenkrát a přímo vypořádal s frustrující jej situací. V současnosti jsme ale též svědky nárůstu prvků augmentativního charakteru v množině těchto specifických komunikačních prostředků, což především souvisí se zmíněným psychologickým aspektem. Při běžné komunikaci zejména u mládeže, na jejíž komunikační úroveň velmi často zehráme, se obtížně rozlišuje mezi pejorativním a augmentativním charakterem těchto prostředků, jichž se sice pravděpodobně méně užívá k přímému zastrašení protivníka, zato snad více k prosazení vlastního JÁ (tím pak možná i k pokusu o nepřímé zastrašení adresáta). Ze slohového hlediska jsou pak příznačné pro tuto komunikační oblast nejen dysfemismy, ale také právě eufemismy, projevující se často metonymizací a metaforizací. Dobře je to např. ve slovníku Grochowského vidět v části věnované synonymii vulgarismů (s. 175–179).

Grochowskému nejde ani o zjišťování, kdo patří k největším „sprostákům“, ani o to, které výrazy jsou nejfrekventovanější. Bylo by myslím scestné, chtít sledovat právě tohle. Při výzkumu vulgarismů si filologové všimají především oblasti slootovorné a lexikální, sémantické, frazeologické, stylistické, gramatické a pragmatické. To je i případ výborného slovníku M. Grochowského.

Svatopluk Pastyřík

Бенедиктов, Н. А. – Бенедиктова, Н. С. – Базурина, Е. Н.: Словарь русской истории. Нижний Новгород, „Три богатыря“ и „Братья славяне“, 1997, 640 с. (ISBN 5–89458–008–0)

Одним из первых вопросов лексикографии является вопрос о различных типах словарей. Он имеет непосредственное практическое значение и эмпирически всегда как-то решался и решается. Между тем в его основе лежит ряд теоретических противопоставлений, которые необходимо вскрыть. Прежде всего различаются словари энциклопедические и словари лингвистические (филологические). Рецензируемый словарь можно отнести к одному из типов энциклопедических словарей, которые объясняют не слова, а предметы и явления, называемые словами, раскрывают объем и содержание понятий об этих предметах и явлениях. Поэтому в энциклопедических словарях нет таких слов, как местоимения, предлоги, союзы, частицы, междометия; нет большинства таких абстрактных слов, как имена прилагательные, наречия, глаголы, поскольку они не входят в состав сложных наименований. Но зато в энциклопедических словарях встречается много собственных имен, а также названия государств, городов, морей, рек, гор и т. п. В энциклопедических словарях не приводится ни грамматической характеристики слов, ни указаний на их употребляемость и происхождение, ни иллюстраций использования его в контексте: в центре внимания стоят явления, обозначаемые словами. Поэтому особенно много в энциклопедических словарях имеется терминов с подробным изложением их содержания. Энциклопедические словари являются по существу словарями-справочниками, так как они не имеют установки на лингвистическое единство своего словника. Зато они содержат специальные термины, иногда не входящие в общелитературный язык и относящиеся к специальным жаргонам; они подробно объясняются или в общей, или в разных специальных энциклопедиях, где даваемые о них сведения можно сильно варьировать по объему. Но много есть и таких терминов, которые входят в литературный язык. Однако очень часто они имеют разные